

BIJDRAGE

NICOLAS LÉPINE, doctor in de geschiedenis, Université Laval

De Belgische Werkliedenpartij en de solidariteit met het republikeinse Spanje, 1936-1937

Hoewel de Belgische Werkliedenpartij, de Socialistische Internationale en de Internationale Vakbondsfederatie een omvangrijke solidariteitscampagne met het republikeinse Spanje op het getouw hebben gezet, heeft die tot dusver niet de aandacht gekregen die zij verdient. Dat heeft te maken met het beleid van non-interventie, het gebrek aan middelen en de neiging van de socialistische leiders om in de schaduw te werken en zich niet nadrukkelijk te profileren. Nochtans hebben ook Belgische socialistische militanten waardevolle initiatieven ontplooid nadat de militaire steun van de Sovjet-Unie een feit werd, al botsten die meestal met het officiële non-interventiebeleid van hun organisaties en de wens om het socialistische karakter van die initiatieven niet verloren te laten gaan. In de winter van 1937 werd dan toch een compromis bereikt. Dat beoogde de aanstelling van een permanente vertegenwoordiger, de oprichting van een bureau van de Internationales in Spanje, een groter aantal commissarissen bij de Internationale Brigades en de creatie van een ultramodern militair hospitaal. Door de hoge kosten en het constante politiek gekibbel slorpte dat hospitaal uiteindelijk alle middelen op.

Prentbriefkaart van de BSP met een oproep om de Spaanse republiek te steunen.
Ontwerp: Michel Meerts (Amsab-ISG, Gent)

Een week na het uitbreken van de Spaanse Burgeroorlog in juli 1936 zorgt de leider van het Franse Volksfront, de socialist Léon Blum, voor opschudding: hij verbiedt wapenleveringen aan het Spaanse Volksfront. Op die manier wil hij verhinderen dat andere Europese landen meegesleurd worden in het conflict en dat er ook in Frankrijk wordt opgeroepen tot een burgeroorlog. Met zijn beslissing treedt Blum een van de hoekstenen van de socialistische beweging met de voeten: het principe van de internationale solidariteit. België is in de jaren 1930 een socialistisch bastion in Europa en de voortrekker van het internationaal socialisme. Toch moet de Belgische Werkliedenpartij (BWP) hemel en aarde bewegen om dat morele principe overeind te houden. Er heerst op dat moment immers een gespannen politiek klimaat. De BWP maakt deel uit van een coalitieregering met liberalen en katholieken, om zo Rex, de extreemrechtse beweging van Léon Degrelle, van de macht te houden. Tegelijk doet zich in de partij zelf een schisma voor tussen de internati-

onalistische fractie van Emile Vandervelde en de 'nationale socialisten' rond Hendrik de Man en Paul-Henri Spaak. Toch beslist het Bureau van de BWP om de Spaanse socialisten te helpen bij hun pogingen om wapens aan te kopen en die naar republikeins gebied te transporteren. De Vlaamse en Waalse partijsecretarissen August De Block en Jean Delvigne moeten daarvoor zorgen. Maar nadat België zich bij het beleid van non-interventie heeft aangesloten, buigt ook het Bureau van de BWP het hoofd en legt het er zich bij neer om louter humanitaire hulp te geven. Dat gebeurt vooral in het kader van het Internationaal Solidariteitsfonds, opgericht door de Socialistische Arbeidersinternationale en de Internationale Vakbondsfederatie.¹ De hulpverlening bestaat uit tonnen hulpgoederen naar Spanje sturen, onderdak geven aan kinderen en vluchtelingen opvangen. De militante basis van de partij kan op die manier toch aan het werk gaan.

Door de tussenkomst van de Sovjet-Unie in Spanje in de late herfst van 1936, waarmee de communisten zich helemaal op de

kaart zetten, komen de activiteiten van de socialistische organisaties in de schaduw te staan. Voor de Belgische socialistische militanten die ter plekke zijn, betekent dat vooral dat zij zichtbaar actiever moeten worden, zonder het officiële non-interventiebeleid uit het oog te verliezen en de koers te ondergraven die een meerderheid binnen de Socialistische Arbeidersinternationale, de Internationale Vakbondsfederatie en de BWP wenst te varen (louter humanitaire hulp en het socialistische karakter van die hulp bewaken). Ze botsen daarbij op de beperkte financiële middelen van het Internationaal Solidariteitsfonds en op bestuursleden die niet geneigd zijn om de hulpverlening een scherper profiel te geven. Toch wordt er in de winter van 1937 een compromis bereikt. Dat beoogt de aanstelling van een permanente vertegenwoordiger, de oprichting van een bureau van de Internationales in Spanje, een groter aantal commissarissen bij de Internationale Brigades en de creatie van een ultramodern militair hospitaal.

Maar laten we beginnen bij het begin, namelijk bij de campagne die het Internationaal Solidariteitsfonds lanceert één week nadat de Spaanse Burgeroorlog is uitgebroken.

De oproep tot solidariteit

Tijdens het weekend van 25 juli 1936 vergaderen de Socialistische Arbeidersinternationale en de Internationale Vakbondsfederatie in Brussel om een solidariteitscampagne met republikeins Spanje op te zetten. Ze beslissen om onmiddellijk ziekenwagens en medicijnen te leveren en om voor opslagplaatsen te zorgen.² Drie dagen later lanceren de beide organisaties hun wereldwijde oproep tot solidariteit met de republikeinse regering. Die heeft immers het recht om de middelen te mobiliseren om zich te verdedigen: 'Wereldwijd worden de

Spaanse rebellen efficiënt gesteund door fascistische staten en fascistische partijen [...]. Alleen al om die reden zouden we onze internationalistische plicht moeten vervullen en meteen zorgen voor concrete, materiële steun.'³ Walter Schevenels, de Belgische secretaris van de Internationale Vakbondsfederatie en de directeur van het Internationaal Solidariteitsfonds, roept de militanten op om zich te engageren in de plaatselijke comités van het fonds. Zij zullen de inzamelingsacties coördineren en zorgen voor het transport naar de republikeinse zones.

Louis de Brouckère, de voorzitter van de Socialistische Arbeidersinternationale, en Pietro Nenni, de secretaris van de Partito Socialista Italiano in ballingschap, vertrekken na de bijeenkomst naar Madrid om te vragen waar de republikeinse regering het meest behoefte aan heeft. Nenni blijft daar ook om zich bezig te houden met de lokale afdeling van het Internationaal Solidariteitsfonds. Lang is hij echter niet actief in het fonds, want hij wordt de oprichter van het Garibaldi-bataljon, een brigade van Italiaanse socialisten en communisten.⁴

De hulpgoederen van het Internationaal Solidariteitsfonds stromen intussen toe en worden dankbaar in ontvangst genomen, maar de wapenleveringen zijn een ander paar mouwen. Hoewel Léon Blum op 25 juli nog had opgeroepen om alleen materiële steun te verlenen, knijpt zijn regering toch een oogje dicht en gaan de wapenleveringen aan de republiek onverminderd door. Dat verandert begin augustus echter, want dan ziet de Franse regering zich verplicht om de grens met Spanje te sluiten, en wel onder druk van de Britse ambassadeur en na dreigementen van de Duitse en de Italiaanse ambassadeurs.⁵ De leider van het Franse Volksfront biedt op 6 augustus de fascistische mogendheden een beleid van non-interventie aan in de hoop hen op die

Een collage tegen het fascisme, uit het socialistisch weekblad *Voor Allen*, jaren 1930. (Amsab-ISG, Gent)

manier diplomatiek in het gareel te dwingen. De Franse regering keurt het voorstel goed en de Engelse, Belgische, Italiaanse, Sovjet-Russische en Duitse regeringen doen dat achtereenvolgens ook. Op 9 september wordt in Londen het internationaal non-

interventiecomité opgericht (het Comité van Londen). De BWP moet dus vanuit een knellend keurslijf op zoek naar een passende manier om haar solidariteit met de Spaanse socialisten te tonen.

Een lakse interpretatie van het non-interventiebeleid in België

Paul-Henri Spaak, de Belgische socialis-tische minister van Buitenlandse Zaken, moet ervoor zorgen dat voor het non-interventiebeleid van de coalitieregering van de katholiek Paul Van Zeeland een meerderheid wordt gevonden in het parlement. Dat belet echter niet dat de BWP intussen wel op zoek gaat naar wapens voor de Spaanse socialisten. Zo opent de Waalse partijsecretaris Jean Delvigne de bijeenkomst van het Bureau van de Algemene Raad op 4 augustus met de volgende woorden: 'De Spaanse kameraden hebben ons gevraagd om aan hun wensen tegemoet te komen [...]. Nu hebben zij vooral wapens nodig en die moeten wij gaan kopen. Daarom zou De Block naar Nederland moeten gaan en ikzelf naar Engeland.'⁶ Het voorstel van Delvigne wordt moeiteloos goedgekeurd. Maar de zaken nemen een andere wending wanneer op 18 augustus de Belgische socialistische parlementsleden het non-interventiebeleid van de regering goedkeuren, tegen de wil van de partij in.⁷ Ondanks dat flagrant gebrek aan partijdiscipline beslist het Bureau van de

BWP om de regering toch niet te doen vallen. Het vindt dat er beter achter de schermen gewerkt kan worden, namelijk lippendienst bewijzen aan het beleid van non-interventie en intussen toch stiekem wapens leveren. Een lakse interpretatie van het non-interventiebeleid – *'la non-intervention relâchée'* – die de Vlaamse partijsecretaris August De Block als volgt omschrijft: 'Er kan een tweesporenbeleid worden ontwikkeld: officieel wordt er geopteerd voor een beleid van non-interventie, maar officieus ...'⁸ Delvigne is het daarmee eens wanneer hij zegt dat 'het er in de eerste plaats om gaat de Spanjaarden te geven wat zij nodig hebben. Als we de regering onder vuur nemen, dan zal het toezicht op de wapentransacties verscherpt worden. Laten we in deze zaak zo geruisloos mogelijk handelen.'⁹

Delvigne heeft overigens goede contacten met de wapenindustrie. Hij stuurt een netwerk aan dat wapens aankoopt en vervoert naar Spanje. Daarvoor werkt hij bewust samen met de Belgische afdeling van de Internationale Transportfederatie. Hij werft ook vrijwilligers aan en stuurt hen op pad; onder hen een dozijn Italiaanse vluchtelingen.¹⁰ Maar aangezien België het non-

interventiebeleid steunt, moet er wel met de bestemmingen worden gesjoemeld. De minister van Buitenlandse Zaken is overigens bijzonder goed ingelicht over de stappen die Delvigne op dat vlak onderneemt. Zo vraagt Delvigne bijvoorbeeld aan De Block om bij Spaak na te vragen wat er is gebeurd met een licentieaanvraag voor Litouwen. Hij laat hem eveneens verstaan dat hij de intentie heeft om ook voor andere 'derde' landen licentieaanvragen in te dienen, waarbij hij verwijst naar een contact in Nederland.¹¹ Delvignes clandestiene activiteiten nemen overigens zo veel tijd in beslag dat hij zijn partijorganisatorische werk grotendeels aan De Block moet overlaten.

Delvigne leidt een dubbelleven en daardoor geraakt hij midden september in moeilijkheden. Hij is de spilfiguur in een groot schandaal, nadat een socialistische attaché van de Spaanse ambassade, Antonio Huerta, zijn aktetas heeft laten liggen op een trein. Daarin zitten documenten waaruit blijkt dat Delvigne een netwerk aanstuurt dat de republikeinse regering met wapens bevoorraadt. Onder meer de ambassade van het Spaanse Volksfront (Frente Popular), Belgische wapenbedrijven en de Belgische afdeling van de Internationale Transportfederatie maken deel uit van dat netwerk. Zowel in Brussel, Luik, Oostende als Antwerpen worden wapenopslagplaatsen ontdekt. Dat zet de rechtse pers ertoe aan om Delvigne zwaar onder vuur te nemen. Hij geeft geen krimp, ook al moet hij de steun missen van het Bureau van zijn partij. Het incident zorgt er wel voor dat zijn vader, de gerespecteerde Isy Delvigne, zijn baan als Koninklijk Commissaris voor Bewapening verliest. Zijn plaats wordt ingenomen door de socialistische vakbondsleider Joseph Bondas.¹² De socialisten zien dus hun contacten met de wapenindustrie niet verloren gaan. Maar het is nu wel duidelijk dat de niet-militaire hulpverlening voorrang moet krijgen.

Geen andere keuze dan humanitaire hulp

Terwijl het schandaal verder woedt, vertrekt Delvigne met een delegatie van de Socialistische Arbeidersinternationale en de Internationale Vakbondsfederatie naar Madrid. Hij is lid van het uitvoerend comité van de Arbeidersinternationale en vervangt de secretaris, Friedrich Adler, die is verhinderd. In Madrid wordt er onderhandeld met de leider van het Frente Popular over de oprichting van een Spaanse afdeling van het Internationaal Solidariteitsfonds. Daarbij geeft de Spaanse eerste minister Largo Caballero duidelijk aan dat hij wapens wil, en geen medicijnen. De delegatie onderstreept dat ze geen wapens kan aankopen, maar misschien wel voor vervoer kan zorgen.¹³ Voor Caballero is dat een bittere pil om te slikken.

Enrique Santiago, een ambtenaar die wordt gedetacheerd van het Nationaal Instituut voor Sociale Voorzorg, krijgt de leiding over de Spaanse afdeling van het Internationaal Solidariteitsfonds.¹⁴ Maar omdat de franquisten een offensief ontketenen tegen Madrid, is de communicatie met die afdeling van meet af aan verstoord. Pas begin december 1936, nadat het franquistische offensief definitief is gestopt, laat Santiago weer van zich horen. De republikeinse regering heeft dan al de wijk genomen naar Valencia.

Het Internationaal Solidariteitsfonds: meer zichtbaar en betrokken

Dat de republikeinse troepen standhouden in Madrid, heeft vooral te maken met de Sovjet-Russische militaire steun die vanaf midden oktober op gang komt. Voor het Internationaal Solidariteitsfonds leidt dat echter tot nieuwe problemen. Enerzijds

Briefkaart van de Socorro Rojo Internacional als steun voor de gevangenen en de familie van de gesneuvelden in de strijd tegen het fascisme. (Amsab-ISG, Gent)

dreigt ze in de schaduw te opereren van de Internationale Rode Hulp, een communistische hulporganisatie die steeds meer op de voorgrond treedt en veel tamtam maakt in de media; anderzijds moet ze voorbereidingen treffen voor een lange campagne die tegemoetkomt aan de toegenomen verwachtingen van haar leden.

Het Internationaal Solidariteitsfonds moet dus absoluut zichtbaarder worden. Maar dat zien sommige bestuursleden dan weer niet zitten. Zij zijn afkerig van te veel publiciteit, zoals bijvoorbeeld blijkt uit de tussenkomst van Max Buset, een parlementslid uit Thuin, op het Bureau van de BWP. Buset is pas teruggekeerd van een internationale conferentie en vergelijkt de houding van de directeur van de Internationale Rode Hulp met die van Léon Jouhaux, de vicevoorzitter van de Internationale Transportfederatie: 'Hij zwolg in mooie woorden wanneer hij het had over het werk en de weldaden van zijn organisatie, terwijl de toespraak van Jouhaux intelligent en weloverwogen was. Die zei dat zijn organisatie alles deed wat mogelijk was, maar zich op de borst kloppen deed hij niet.' Vervolgens zet Buset de puntjes op de i door de twee campagnes met elkaar te vergelijken: 'We hebben op deze Conferentie vastgesteld dat onze beide Internationales 14 miljoen voor Spanje hebben ingezameld. Dat kunnen de Russen, die het geluk hebben door hun land gesteund te worden, niet zeggen. Hun Internationale heeft minder gedaan dan de onze; maar wat zij heeft gedaan, deed zij beter en met meer overleg.'¹⁶ De Internationale Rode Hulp wordt inderdaad gesteund door de Sovjet-Russische staat en de Russische vakbonden, en de communistische militanten zijn zeer toegewijd aan de zaak. Maar in de rest van Europa, waar de Rode Hulp over minder middelen en mensen beschikt, moet ze zich aansluiten bij initiatieven van derden. De Vlaamse partijsecretaris August

De Block verwijt de Belgische afdeling van de Internationale Rode Hulp dat ze politiek scoort over de rug van de socialisten met een campagne die hem doet denken aan de 'bloeiende christelijke liefdadigheidsinitiatieven in zijn uithoek van Vlaanderen'.¹⁶ Hij vindt dat men beter in de schaduw kan werken om te zorgen dat er effectief iets gebeurt.

Maar hoe nobel die nederige houding ook, ze zorgt er in de ogen van de militanten voor dat alleen de communisten met de eer gaan lopen. Want zij die in de republikeinse zone verblijven, weten donders goed dat de Russische tanks en vliegtuigen meer indruk maken dan de medicijnen van het Internationaal Solidariteitsfonds, en dat de bevolking de indruk heeft dat de Socialistische Arbeidersinternationale en de Internationale Vakbondsfederatie zich afzijdig houden in het conflict.

Ook Delvigne is bezorgd over de groeiende invloed van de communisten en laat dat blijken in *Informations Internationales*, het tijdschrift van de Socialistische Arbeidersinternationale. Na zijn tweede verblijf in Spanje roept hij de Internationales op om tot de actie over te gaan en meer te doen dan alleen maar papieren resoluties goed te keuren. Hij steunt ook de suggestie van Nenni om een socialistische internationale brigade uit de grond te stampen.¹⁷ Dat Friedrich Adler zich verzet tegen dat voorstel, laat zien dat de internationale solidariteit haar grenzen heeft bereikt: 'In verschillende landen zouden de fascistenaanval gaan, waardoor er in de praktijk minder hulp zou kunnen worden verstrekt [...]. We zien af van het propagandistisch voordeel van een dergelijk voorstel om de reële, praktische hulp niet in gevaar te brengen.'¹⁸ Bij de militanten leidt de weinig enthousiasmerende campagne alleen maar tot frustratie. En zij laten die ook de vrije loop, want er volgt een stroom

Camille Huysmans spreekt tijdens een solidariteitsmeeting in Gent naar aanleiding van de Spaanse Burgeroorlog, 24 februari 1937. Aan de tafel: Edward Anseele sr., Gust Balthazar, Gaston De Roo en Achiel De Roo. (Amsab-ISG, Gent)

van officieuze verklaringen en spontane acties waarover Walter Schevenels zich meerdere keren bij De Block beklaagt. Om de militanten tevreden te stellen, moeten de initiatieven van het Internationaal Solidariteitsfonds in Spanje dus dringend meer body en zichtbaarheid krijgen.

Meer socialisten op het terrein

Begin 1937 begeleidt Schevenels een konvooi met hulpgoederen van het Internationaal Solidariteitsfonds naar Spanje. Meteen na zijn aankomst in Valencia heeft hij al een onderhoud met de Spaanse eerste minister Caballero, waarbij hij voorstelt om een militair hospitaal op te richten. Maar de premier

wuift het voorstel weg. In Madrid dringt Nenni er vervolgens bij Schevenels op aan om zo snel mogelijk een vertegenwoordiger van de Internationales te posteren in de Spaanse hoofdstad. De directeur van het Internationaal Solidariteitsfonds repliceert dat hij heel hard zijn best doet, maar er tot dusver niet in geslaagd is om een militant te vinden – van enig formaat en in wie hij vertrouwen heeft – die zich voor een lange periode kan vrijmaken.

Kort daarna gaat ook een delegatie van socialistische parlementsliden naar Spanje. Die bestaat uit Camille Huysmans, Edward Anseele, Max Buset, Isabelle Blume en Paul Finet. Zij zijn zo enthousiast en vastberaden bij hun terugkeer dat ze de partij willen

Optocht in Bredene uit solidariteit met de Spaanse republikeinen tijdens de burgeroorlog in Spanje, eind jaren 1930. (Amsab-ISG, Gent)

overtuigen om meer te doen voor het Frente Popular. Max Buset windt er geen doekjes om op het Bureau van de BWP van 5 februari 1937 en verwijt de beweging er in haar campagne van uit te gaan 'dat Franco zal zegevieren'. En hij gaat verder zonder zich veel aan te trekken van hen die protesteren: 'Ik ben bang dat de Tweede Internationale de geest zal geven in Spanje. Iemand moet absoluut door de Internationales worden belast met de organisatie van de internationale brigade in Madrid. Het barst daar van de communisten, maar er bevinden zich ook veel leden van de BWP [...]. We kunnen deze zaak pas regelen wanneer we in dat land een huis [van de Internationale] en een commissaris hebben [...]. Als we onze mensen daar niet willen verliezen, dan moeten we een en ander organiseren.'¹⁹ Kortom, de Socialistische Arbeidersinternationale mist in

Spanje iemand 'die haar zaken behartigt', en dat is vooral spijtig, verklaart Buset, omdat de kaders van de Partido Socialista Obrero Español (Spaanse Socialistische Arbeiderspartij, PSOE) willen dat hun partij lid blijft van de Socialistische Arbeidersinternationale. En terwijl de inspanningen van het Internationaal Solidariteitsfonds meestal onopgemerkt blijven, vervolgt Buset, stuurt de Komintern tanks, vliegtuigen en piloten en figureert het letterwoord SRI (Socorro Rojo Internacional) prominent op haar hulpgoederen. Buset wil dat alle initiatieven die met Spanje te maken hebben in Brussel of Parijs worden gecoördineerd, en dat er in Valencia een bureau van de Internationales wordt opgericht om nauwe contacten met de socialistische partij (PSOE) en vakbond (de Unión General de Trabajadores, UGT) te onderhouden en ervoor te zorgen dat het

socialistische karakter van het initiatief niet verloren gaat.²⁰ Op de bewuste Bureauvergadering is Delvigne niet aanwezig. Hij is verontschuldigd vanwege een verplichting in Barcelona. Maar niemand – behalve misschien Vandervelde – weet op dat moment dat hij niet de bedoeling heeft om nog naar België terug te keren. Met Schevenels heeft Delvigne heimelijk afgesproken om als vertegenwoordiger van het Internationaal Solidariteitsfonds te fungeren in Spanje. Het Waalse dagblad *Le Peuple* brengt het Bureau daar enkele dagen later van op de hoogte.

De Algemene Raad van de BWP buigt zich op 18 februari 1937 over de noodzaak om de solidariteitscampagne met Spanje meer 'smoel' te geven. Camille Huysmans, oud-secretaris van de Internationale en voorzitter van de Kamer van Volksvertegenwoordigers, is intussen teruggekeerd uit Londen, waar hij de leider van de Labour Party, Clemence Attlee, heeft gesproken. Huysmans is nu eveneens voorstander van een verhoogde aanwezigheid in Spanje om het socialistische karakter van het initiatief te verzekeren en op die manier ook het streven naar een eenheidsbeweging tussen socialisten en communisten af te remmen: 'Ik ben naar Londen gegaan om uit te vissen wat de Britse kameraden ervan vinden. En majoor Attlee [...] heeft gesproken over een parallel initiatief. En als de Engelsen met die voorwaarde op de proppen komen, kunnen we onmogelijk nog een andere hypothese accepteren.' Huysmans betreurt verder ook dat de communistische commissarissen oververtegenwoordigd zijn in de Internationale Brigades – zij maken bovendien voortdurend politieke propaganda – en stelt zelfs voor om de zetel van de Socialistische Arbeidersinternationale te verhuizen naar republikeins gebied in Spanje: 'De Internationale moet eerder haar tenten opslaan in Valencia dan in Brussel. Daar is zij duidelijk nodig, om dagelijks contact te kunnen heb-

ben met de republikeinse regering, want we staan tenslotte aan de kant van die regering.'²¹ Volgens hem is de aanwezigheid van Delvigne in Spanje een belangrijke stap in die richting. En hij voegt eraan toe dat ook Attlee die mening is toegedaan, net als Rickard Sandler, de Zweedse socialistische minister van Buitenlandse Zaken, met wie hij kort daarvoor een onderhoud heeft gehad. Ten slotte zegt Huysmans dat hij binnenkort naar Nederland gaat om ook de kameraden daar ervan te overtuigen dat er in Valencia een Huis van de Internationale geopend moet worden.

Buset legt op 15 maart een gedetailleerd plan voor aan het Bureau van de partij: 'We hebben met Caballero gesproken over het idee om een Huis van de Internationale op te richten. Dat Huis zou fungeren als een soort ambassade waar alle initiatieven gecoördineerd worden en de contacten met de Spaanse autoriteiten en de Belgen die ter plekke zijn, geregeld worden. We zouden er een beperkte staf huisvesten, met iemand van [de Franse vakbond] CGT, iemand uit Scandinavië, een Engelsman, een Belg die Nederlands spreekt ... De Brouckère is het daarmee eens, maar we hebben geld nodig. Mochten we de verblijfskosten voor onze rekening nemen, dan kunnen we er wellicht in slagen om zonder veel moeite iets op poten te zetten. Kan het Bureau dit voorstel bestuderen? En kan de BWP, als afdeling van de Socialistische Arbeidersinternationale, het initiatief nemen?'²² Vandervelde deelt de mening van Buset, maar herinnert hem er wel aan dat de BWP eerst haar achterstallig lidgeld van de Internationale moet betalen alvorens met nieuwe uitgaven op de proppen te komen. De Block engageert zich vervolgens om daarvoor een oplossing te vinden, ook al kost het de federaties nu al moeite om hun bijdragen te betalen: 'De Internationale zal haar geld krijgen en dat is al heel wat, want we mogen niet verge-

ten dat zij dankzij België een tijdje heeft weten te overleven. Wat het Huis van de Internationale betreft, zal de Socialistische Arbeidersinternationale echter geen actie ondernemen zonder de Internationale Vakbondsfederatie. Ik heb met Schevenels gesproken en hij is niet tegen het voorstel. [...] Ik kan u echter wel zeggen dat als de Internationale Vakbondsfederatie meedoet, zij een vakbondsman zal sturen, en geen politicus.’²³ Dat de vertegenwoordiger van de Internationales in Spanje op dat ogenblik wel een ‘politicus’ is, vormt bijgevolg een probleem.

Vertegenwoordiger van de Internationales: een uitdaging

De post van vertegenwoordiger van het Internationaal Solidariteitsfonds in Spanje is zeker niet de gemakkelijkste, zeker in een land in burgeroorlog. Aan de ene kant moet hij of zij weten om te gaan met de stroom van verwijten van de PSOE en de UGT, die de Socialistische Arbeidersinternationale de schuld geven van de neutralistische buitenlandse politiek van Blum en Spaak. Anderzijds moet de vertegenwoordiger weerwerk bieden aan Schevenels, die niet wil afwijken van de humanitaire en zuiver socialistische koers die het Internationaal Solidariteitsfonds heeft uitgestippeld. Daarnaast is er ook nog het propagandaoffensief van de communisten en de groeiende invloed van de Partido Comunista de España op het staatsapparaat.

Nadat Delvigne rond de jaarwisseling een paar vergaderingen van het Bureau van de BWP heeft gemist, maakt hij op 6 januari 1937 opnieuw zijn opwachting met de woorden: ‘Het gerecht zit mij op de hiel.’²⁴ Vandervelde heeft zijn best gedaan om te voorkomen dat hij in staat van beschuldiging wordt gesteld, maar dat stemt Delvigne niet milder ten opzichte van de

andere leden van het Bureau. Zij hebben in zijn ogen immers niets gedaan nadat hij belast werd met de opdracht op zoek te gaan naar wapens voor de republikeinse regering. Nu het wetsontwerp-Bovesse, dat het rekruteren van vrijwilligers verbiedt, bijna is goedgekeurd, wordt de druk op Delvigne onhoudbaar. Begin februari 1937 verlaat hij in het geheim het land. De socialistische senator Henri Rolin legt aan Vandervelde uit dat Delvigne is vertrokken omdat hij vreesde dat hij elk moment gearresteerd kon worden en omdat hij zwaar aangeslagen was door het gebrek aan steun in het Bureau van de BWP.²⁵

Delvigne is inderdaad halsoverkop vertrokken. Onderweg naar Barcelona schrijft hij op 4 februari vanuit Parijs een brief naar Adler. ‘Ik ben akkoord gegaan met Schevenels om mezelf een nutteloze reis te besparen. Ik wil dus fungeren als permanente vertegenwoordiger van de twee Internationales.’²⁶ Op 9 februari 1937 bevestigt het Internationaal Solidariteitsfonds zijn benoeming en licht het de secretaris-generaal van de PSOE, Ramón Lamoneda, daarover in: ‘Kameraad Delvigne is lid van het uitvoerend comité van de Socialistische Arbeidersinternationale en actief betrokken bij het solidariteitswerk met Spanje sinds het begin van de burgeroorlog. Hij kan voortaan in onze naam beslissingen nemen en zo het tijdverlies vermijden dat voortvloeit uit de moeilijke communicatie.’²⁷ In Valencia krijgt Delvigne schriftelijke instructies van Schevenels. Hij moet alles persoonlijk coördineren om chaos te voorkomen, zoals na het vertrek van Schevenels in januari. Toen schoven sommigen – zeer waarschijnlijk Isabelle Blume en andere leden van de Belgische delegatie – ‘ongetwijfeld met de

Prentbriefkaart met een scène uit de Spaanse Burgeroorlog. (Amsab-ISG, Gent)

Marthe Huysmans in Spanje. (Amsab-ISG, Gent)

beste bedoelingen' Santiago, de chef van de Spaanse afdeling van het Internationaal Solidariteitsfonds, opzij en gingen zich met de verdeling van de hulpgoederen bemoeien. Schevenels vraagt hem ook ervoor te zorgen dat de Internationales zichtbaar aanwezig zijn, een taak waarin Nenni niet was geslaagd vanwege zijn activiteiten in het Garibaldi-bataljon.²⁸

Delvigne moet echter eerst met verlof worden gestuurd. Maar de leden van het Bureau van de BWP, die het overhaaste vertrek van hun Waalse secretaris nog niet hebben verteerd, weigeren hem dat te verlenen. De Block en Vandervelde herinneren hen eraan dat het Bureau Delvigne in augustus 1936 had belast met 'bepaalde onwettige activiteiten' en dat het weigeren

van dat verlof zou kunnen gezien worden als een gebrek aan solidariteit met de Spaanse republiek. Op 15 februari 1937 gaat het Bureau finaal overstag en wordt Delvigne met verlof gestuurd.²⁹ Hij is in de wolven, zoals blijkt uit zijn brief aan De Block: 'Vertel mij hoe het eraan toegaat in het land van het nationale socialisme en hoe mijn vrienden mijn vertrek naar Spanje hebben verteerd. Zelf ben ik zo blij dat ik nu aan dezelfde gevaren bloot sta als mijn kameraden. Men heeft mij zo vaak als een lafaard afgeschilderd dat mijn vertrek voor mij als een ware bevrijding aanvoelde. Wat er ook gebeurt, ik zou op de beledigingen hebben geantwoord zoals het hoort. Ik was die beledigingen beu. Nu ben ik een tevreden man.'³⁰

Zijn vader, Isy, is echter dodelijk ongerust. Jean vraagt dus aan De Block om hem gerust te stellen.³¹ Het klopt wel dat Delvigne aan zijn opdracht begint op een zeer heikel moment: Málaga is gevallen. De terreurbombardementen, de vluchtelingencolonnes die onder vuur worden genomen, de verkrachtingen en de slachtpartijen, maar vooral de vele gewonde soldaten die niet passend behandeld kunnen worden, zorgen ervoor dat Delvigne op zijn beurt gaat pleiten voor een militair hospitaal. Zo'n hospitaal zou zeer welkom zijn, 'aangezien we er niet in slagen om wapens te leveren aan het republikeinse leger', schrijft Delvigne aan Schevenels.³²

Het modelhospitaal van Onteniente

Het is in Onteniente (Ontinyent in het Catalaans), een afgelegen dorp van 14.000 inwoners in de bergen tussen Valencia en Alicante, dat het Internationaal Solidariteitsfonds in de lente van 1937 een ultramodern hospitaal inricht, in de volksmond *El belga* genoemd. Het gebouw, compleet gerenoveerd door een groep Spaanse ingenieurs, heeft aanvankelijk een capaciteit van achthonderd bedden. Vooral de Belgische, Amerikaanse, Engelse en Franse afdelingen van de Internationale Vakbondsfederatie zorgen voor de financiering. Dankzij hen wordt het ziekenhuis uitgerust met de nieuwste snuffjes, van de verwarmingsketel tot de röntgenapparatuur.³³ Maar het bedrijfsklaar maken en de bedrijfsvoering van het hospitaal verlopen verre van vlekkeloos. Niet alleen worden er politieke rivaliteiten en machtsspelletjes uitgevochten, ook de schaarste aan middelen leidt ertoe dat er soms harde beslissingen genomen moeten worden.

Het project kwam voor het eerst ter sprake op een gezamenlijke bijeenkomst van de twee Internationales op 5 december 1936.

Tijdens een pauze maken vrouwelijke militanten van de BWP opmerkingen over de terugkeer van Marthe Huysmans uit de republikeinse zone in Spanje, waar ze verbleef als permanente vertegenwoordiger van een gemengd internationaal comité.³⁴ Adler hoort tijdens dit gesprek Isabelle Blume verklaren dat de Internationales twee miljoen Belgische frank in het hospitaalproject moeten stoppen. Hij mengt zich in de discussie en legt uit dat hierover eerst de mening van een expert en van de Spaanse autoriteiten gevraagd moet worden. Die laatste dringen er immers vooral op aan om ziekenwagens te sturen, en daar stopt het Internationaal Solidariteitsfonds al veel geld in. Volgens Adler is het weinig logisch om een hospitaal te bouwen op een plek die ver verwijderd is van het front, waardoor men verplicht is om de gewonden over een lange afstand te vervoeren. Maar tegelijk vermeldt hij dat, als een dergelijk hospitaal naast het front komt, het in handen van de vijand dreigt te vallen. Zulke problemen kan alleen de Spaanse regering oplossen, onderstreept Adler, en dus kan er volgens hem geen sprake van zijn om de oprichting van één hospitaal los te zien van de problematiek van de oorlogshospitalen in heel Spanje. De discussie is daarmee echter niet gesloten. Tijdens de vergadering van de Vrouwencommissie van de BWP die daarop volgt, merkt Marthe Huysmans op dat Adler haar voorstel voor de financiering van een militair hospitaal heeft afgewezen, en ze voegt eraan toe dat als de Socialistische Arbeidersinternationale niet met het nodige geld over de brug komt voor de realisatie van dit project, 'het kanaal van Moskou daarvoor zal worden aangesproken'.³⁵ Adler vindt het absoluut niet kunnen dat zulke 'fabels' worden verspreid op een officiële bijeenkomst en hij doet er zijn beklag over bij August De Block, de Vlaamse secretaris van de BWP. Volgens hem is het hospitaalproject helemaal niet afgewezen, aangezien

het nooit op tafel is gelegd. Bovendien moet een beslissing waar twee miljoen frank mee gemoeid is altijd voorgelegd worden aan de administratieve commissie van het Internationaal Solidariteitsfonds en goedgekeurd worden door de UGT en de PSOE. Verder verwijst hij Marthe Huysmans dat ze tijdens haar verblijf in Spanje nooit heeft overlegd met het Internationaal Solidariteitsfonds en dus wellicht in opdracht van een andere organisatie heeft gehandeld. En dat klopt ook, want Huysmans vertegenwoordigde inderdaad de Centrale Sanitaire Internationale, of het comité dat de medische dienst van de Internationale Brigades aanstuurt. Die dienst is uitgerust door de communisten, maar heeft binnen zijn gelederen verschillende vooraanstaande Belgische socialistische leden. Adler twijfelt nochtans niet aan haar goede bedoelingen. Wel neemt hij het haar kwalijk geen rekening te houden 'met de systematische en doelbewuste pogingen van de Rode Hulp en andere communistische comités om politiek profijt te trekken uit concurrerende initiatieven die even kleingeestig als betreurenswaardig zijn en alleen maar de bedoeling hebben om de reputatie van de Socialistische Arbeidersinternationale, de Internationale Vakbondsfederatie en het gezamenlijk Solidariteitsfonds van de twee Internationales te besmeuren. Over veel van dergelijke pogingen hebben we gezwegen, gezien de ernst van de situatie in Spanje, maar ze hypothekeren tot op zekere hoogte wel de hulpactie. Ik wilde vermijden dat we naar aanleiding van het hospitaalproject opnieuw geconfronteerd zouden worden met pogingen om ons zwart te maken.'³⁷

Nog in december 1936 reist dokter Albert Marteaux naar Valencia om de gezondheidszorg in republikeins gebied in kaart te brengen. Marteaux is een socialistisch volksvertegenwoordiger uit Brussel, lid van de Commissie van Openbare Onderstand in de hoofdstad, en door zijn ervaring in de

Eerste Wereldoorlog vertrouwd met oorlogsgeneeskunde.³⁸ Net als Marthe Huysmans en Isabelle Blume is hij voorstander van een linkse eenheidsbeweging en hij wordt dan ook herhaaldelijk tot de orde geroepen.³⁹ Dat hij kort daarna secretaris van de Centrale Sanitaire Internationale wordt, een functie die hij weliswaar deelt met de Brouckère en Camille Huysmans, is in tegenspraak met zijn specifiek socialistisch mandaat.⁴⁰

Na zijn terugkeer uit Spanje neemt Marteaux op 13 januari 1937 deel aan een bijeenkomst van het Internationaal Solidariteitsfonds, samen met Adler, Schevenels, senator Henri Rolin en andere niet nader genoemde rapporteurs. Marteaux meent dat het modelhospitaal er zeker zal komen. Maar zoals we al zagen, zegt Caballero daarover een week later tegen Schevenels dat er met een hospitaal geen oorlog valt te winnen. De Belgische parlementaire delegatie die na Schevenels naar Spanje trekt (zie eerder), slaagt er echter wel in om schot in de zaak te krijgen en bereikt zelfs een akkoord met de Spaanse regering over de plek waar het hospitaal zal komen. Vooraleer naar België terug te keren licht ze de pers in over haar voornemen om een modern ziekenhuis, inclusief een opleiding eerste hulpverlening, op te richten en zet op die manier het Internationaal Solidariteitsfonds buitenspel.⁴¹ Isabelle Blume blijft ter plaatse om de afspraken vaste vorm te geven. Zij stuurt August De Block overigens een gedetailleerd overzicht van eventuele uitgaven en vindt het raadzaam om aan te geven dat 'als de Internationale hierover beraadslaagt en beslist om het hospitaal niet op te richten, dat hier op hoongelach zal worden onthaald. De andere partijen worden behoorlijk onrustig van de gedachte dat wij in de hulpverlening een meer zichtbare rol gaan vervullen.'⁴²

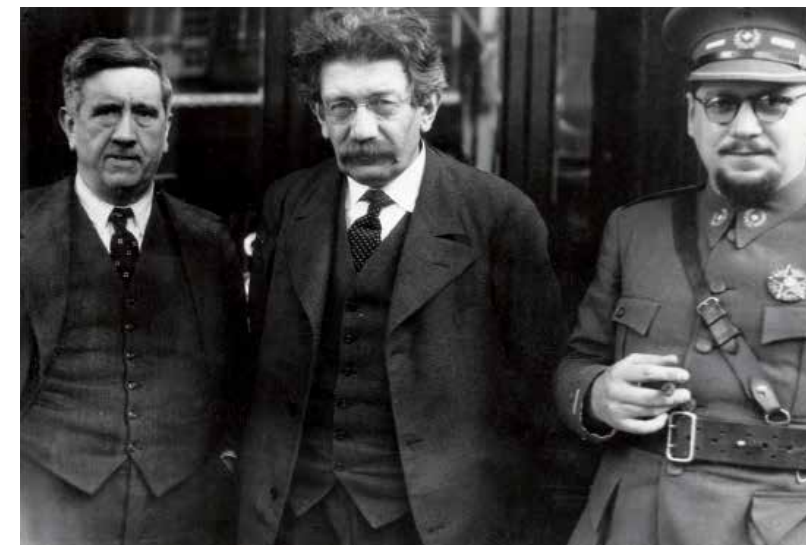
En toch, terwijl Marteaux in België al aankopen doet, beslist de leiding van het

Internationaal Solidariteitsfonds om het project te annuleren vanwege de extreem hoge kosten, het gebrek aan belangstelling van Caballero en het feit dat de Spaanse afdeling van het fonds de voorkeur geeft aan ziekenwagens. Delegatielid Buset is verantwoordigd en smeekt Schevenels en Adler om geld vrij te maken, aangezien de voorbereidingen om het hospitaal op te richten al zijn begonnen.⁴³ Tijdens een bijeenkomst van het Bureau van de BWP veroordeelt hij dit 'defaitisme' dat is opgerukt 'tot in de rangen van onze Internationales' en hij verzoekt de partij om druk uit te oefenen op het Solidariteitsfonds. Hij verwijst ook naar het voorbeeld van een hospitaal van de Internationale Rode Hulp: 'In Alicante bezochten we een Russisch hospitaal. De Russen wilden een gebouw voor hen alleen; de eerste kosten om het op te richten hebben ze voor hun rekening genomen, maar nu eisen ze tien peseta per dag en per bed. Dat wil dus zeggen dat zij met centen van de Spaanse republiek doen alsof ze de Spaanse bevolking een dienst bewijzen.'⁴⁴

Buset en zijn medestanders wensen een socialistische tegenhanger uit de grond te

stampen voor nog een ander communistisch hospitaalcomplex in de idyllische badplaats Benicasim, maar dan wel met eigen middelen. Het is geen geringe uitdaging, want het hospitaal van de Internationale Rode Hulp telt 1100 bedden, plus een fabriek die prothesen produceert. *Le Populaire* beschrijft het complex in de volgende bewoordingen: 'Vijfenvestig private villa's en paleizen zijn omgevormd tot evenveel hospitalen [...]. In het casino en de speelzalen heeft nu het cultuurhuis Maxime Gorki een onderkomen gevonden [...].'⁴⁵ Het gebouw dat de socialistische toegewezen kregen, bevindt zich echter in een wat afgelegen bergdorp. Er is geen verwarming en er is ook niet overal stromend water.

Het Internationaal Solidariteitsfonds gaat op 9 februari 1937 dan toch 'in principe akkoord met het hospitaalproject', maar geeft wel aan dat 'de definitieve beslissing zal worden genomen van zodra de fondsen beschikbaar zijn'.⁴⁶ Schevenels laat Buset meteen weten dat '[...] de aankoop van sommige andere zaken minstens even urgent is, en wellicht nog urgenter', maar hij voegt er wel aan toe dat 'de middelen waarover we op

Albert Marteaux,
Victor Adler en
Jean Delvigne
in Onteniente.
(Amsab-ISG, Gent)

dit ogenblik beschikken niet toereikend zijn om een en ander te financieren'. Hij maakt van de gelegenheid ook gebruik om Buset duidelijk te maken dat als het hospitaal er komt, het Internationaal Solidariteitsfonds zich het recht voorbehoudt een veto uit te spreken tegen bepaalde kandidaturen voor de raad van bestuur om zijn belangen veilig te stellen.⁴⁷

Een week later wordt vanuit Spanje de druk opgevoerd. Delvigne laat aan Schevenels weten in welke penibele situatie hij zich bevindt: 'Ik heb begrip voor de moeilijke financiële toestand, als je vandaag niet over twee miljoen beschikt. Maar als we in de krant kunnen aankondigen dat we een hospitaal zullen oprichten, dan geeft dat wellicht een nieuwe impuls aan de donaties. [...] Elke dag krijg ik het bezoek van de inspecteur-generaal van de Spaanse gezondheidsdienst [...] die op ons vertrouwt alsof we de goddelijke voorzienigheid zelve zijn. [...] zorg er alstublieft voor dat er in deze zo snel als mogelijk een beslissing wordt genomen zodat ik eraan kan beginnen. Nog een paar dagen en ik bevind mij hier in een onhoudbare en ridicule situatie.'⁴⁸ Na deze smeekbede aan Schevenels sommeert hij De Block om druk uit te oefenen op Vanderfelde, de Brouckère en Adler. Hij wijst erop dat een dergelijk ziekenhuis een belangrijke lacune zou kunnen opvullen: 'Het leger beschikt over geen medische dienst die naam waardig en Isabelle [Blume] zal je zeggen dat ik mezelf niet op de borst klop als ik zeg dat ik in werkelijkheid, bij monde van de inspecteur-generaal, de hele medische dienst van het leger zal moeten leiden.'⁴⁹

Wat er daarna gebeurt, is tamelijk verwarrend. De American Federation of Labour maakt een behoorlijke som geld vrij die Schevenels hoopt te investeren in het project. Maar hij wordt in snelheid genomen door een delegatie Spaanse socialisten die in de Verenigde Staten verblijft en de Ame-

rikaanse vakbond overtuigt om wapens te kopen met het geld. Het hospitaalproject dreigt met andere woorden opnieuw in de koelkast te belanden.⁵⁰ De verwarring wordt nog groter als Caballero op 22 februari 1937 een telegram stuurt naar de Internationales – en naar de socialistische pers – om hen te bedanken voor 'dit nieuw bewijs van solidariteit van de Tweede Internationale', zijnde de inrichting van het hospitaal ...⁵¹ De Block moet vervolgens opheldering verschaffen aan de leden van het Bureau van de BWP over wat er is gebeurd. Leden van de Belgische parlementaire delegatie die zich in januari in Spanje bevond, meenden namelijk dat Schevenels Caballero verkeerd had begrepen wanneer het over het hospitaal ging; de eerste minister was in werkelijkheid wél geïnteresseerd in het project. Maar De Block gaat verder: 'Het is wel degelijk zo dat beide Internationales principieel hebben besloten om het hospitaal op te richten en daarvoor financiering verwachten uit de Verenigde Staten. Ondertussen heeft een Spaanse delegatie voet op Amerikaanse bodem gezet en daar hetzelfde verhaal verteld als Caballero; ze hebben wapens nodig, geen hospitaal. De Amerikanen hebben wapens gekocht in plaats van 1,5 miljoen te bezorgen aan de Socialistische Arbeidersinternationale.'⁵²

De Block heeft allesbehalve stilgezeten na de beslissing van de American Federation of Labour. Hij is erin geslaagd om de Syndikale Kommissie en de coöperatieve verzekeringsmaatschappij Sociale Voorzorg warm te maken voor het hospitaalproject – die laatste biedt aan om de röntgenapparatuur voor haar rekening te nemen – en hij gaat ook uitzoeken welke bijdrage de Nederlandse vakbonden kunnen leveren. Hij hoopt twee weken later over vijfhonderd bedden te beschikken.⁵³ Op 23 februari licht Schevenels Delvigne in dat De Block een regeling heeft uitgedokterd: de repu-

blikeinse regering zal alles aankopen wat ze op de Spaanse markt kan vinden en de Belgische vakbonden nemen de rest voor hun rekening. De centen van het Internationaal Solidariteitsfonds zullen daarvoor aangesproken worden. Schevenels vraagt Delvigne op zijn beurt het beheer van het hospitaal te regelen en zijn voorstel voor de samenstelling van de raad van bestuur ter goedkeuring voor te leggen.⁵⁴ Hij eist daarbij dat militanten die ook in andere comités zetelen, en in het bijzonder de Centrale Sanitaire Internationale, worden uitgesloten.⁵⁵ Delvigne antwoordt dat hij donders goed weet over wie hij het heeft (Marteaux, Blume en Huysmans) en dat het hospitaal gezamenlijk zal worden beheerd door het Internationaal Solidariteitsfonds, de Spaanse Gezondheidsdienst en het ministerie van Defensie; hij zal zelf in de beheerraad zetelen, samen met Santiago en leden van de Sanidad Militar.⁵⁶

Militanten die een voorkeur hebben voor eenheidsinitiatieven komen er dus niet in. Maar omdat er weinig socialistische artsen en verpleegsters beschikbaar zijn, blijkt het moeilijk om niet-communistisch personeel aan te werven. Marteaux, die verantwoordelijk is voor de aanwervingen, wordt wel gesommeerd om van het hospitaal geen 'broeihaard van communisme' te maken.⁵⁷ Alles wordt dus in gereedheid gebracht om het hospitaal op te starten, alleen de levering van apparatuur, en vooral röntgenapparatuur, laat nog op zich wachten. De Block hoopt dat begin april een konvooi van een tiental vrachtwagens en tien ziekenwagens kan vertrekken, wat 'vanuit propagandistisch oogpunt een prima operatie' zou zijn.⁵⁸ Delvigne is dolblij en bedankt De Block uitvoerig: 'Schevenels laat mij per brief weten dat jij het hospitaalproject hebt gered. Je kunt niet geloven hoe dankbaar ik je daarvoor ben, want in het andere geval zou ik mij hier volstrekt belachelijk gemaakt hebben

en zouden onze twee Internationales een uitgelezen kans hebben gemist om hun blazen op te poetsen. Overal wordt er over dit schitterende project gepraat en meerdere militaire artsen hebben al gevraagd om de chirurgen die in ons hospitaal aan de slag zullen gaan te mogen assisteren.'⁵⁹

In juni wordt de befaamde antifascistische arts van Italiaanse afkomst, Robert Crespy-Ducleau, effectief door Delvigne aangesteld als directeur van de instelling. Crespy-Ducleau is bovendien een competent ziekenhuisbestuurder en spreekt vloeiend Spaans.⁶⁰ In Brussel haalt Marteaux een krachttoer uit door Fernand Neuman te rekruteren, een vermaard chirurg, die diensthoofd en hoogleraar is in het Brugmannziekenhuis en praktijkervaring heeft opgedaan tijdens de Balkanoorlogen en in de Eerste Wereldoorlog.⁶¹ Meerdere Spaanse chirurgen zullen naar Onteniente afzakken om hem aan het werk te zien. Kortom, behalve René Dumon, die het ziekenhuis van Benicasim heeft opgestart, evenaart niemand de naam en faam van de specialisten van Onteniente.⁶²

Adler steekt uitgebreid de loftrumpet over het hospitaal in een artikel in *Informations Internationales*. Hij schrijft dat de republikeinse autoriteiten Delvigne hebben onderscheiden met de rang van majoor bij de ambulanciers om zijn taak te vergemakkelijken. Hij vermeldt ook dat de Internationales tot op dat moment 2,5 miljoen Belgische frank hebben geïnvesteerd in het project en dat er nog meer geld zal nodig zijn, zowel om de werking van het ziekenhuis te financieren als voor de oprichting van veldhospitelen, dicht bij het front.⁶³

Het blijft wel de vraag hoe het hospitaal – dat zich bovendien op een afgelegen plek bevindt – erin zal slagen om zijn onafhankelijkheid te bewaren en een beetje bekendheid te verwerven. Het moet immers opboksen tegen de Internationale Rode

Hulp. Die profiteert van de middelen van de Komintern, pikt een graantje mee van het prestige dat de militaire hulp uit de Sovjet-Unie geniet, en haalt voordeel uit de deelname van de Partido Comunista de España aan de republikeinse regering. Zoals overal elders op het Europese continent, kunnen ook in republikeins Spanje solidariteitsoverwegingen niet gescheiden worden van politieke overwegingen.

Met dank aan Jan Vermeersch voor de vertaling uit het Frans.

- 1 In dit artikel gaan we uit van de officiële standpunten van de internationale socialistische beweging en de Belgische socialistische beweging. Het is gebaseerd op de archieven van de Socialistische Arbeidersinternationale, de Internationale Vakbondsfederatie en het Bureau van de Belgische Werkliedenpartij. We focussen eveneens op de banden die de verschillende componenten van die internationale socialistische gemeenschap met elkaar hebben.
- 2 Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG), Archief Socialistische Arbeidersinternationale (SAI), 20/3/5, National Council of Labour to the Members of the General Council of the TUC and the Executive members of the Labour Party, 13/08/1936.
- 3 IISG, Archief SAI, 2764/32-33, Walter Schevenels, À toutes les centrales nationales affiliées et amies, À tous les Secrétariats professionnels internationaux, Objet: Espagne, 04/08/1936.
- 4 IISG, Archief SAI, 2764/37-41, Fonds International de Solidarité pour l'Espagne, Tussentijds verslag, 04/09/1936.
- 5 IISG, Archief SAI, 485/31-40, Verslag van het Secretariaat van de Socialistische Arbeidersinternationale over de periode 01/01/1936 tot 31/12/1936, pp. 247-249.
- 6 Amsab-ISG, Archief Belgische Werkliedenpartij (BWP), nr. 118, Vergadering van het Bureau van de Algemene Raad, 04/08/1936, 1936-08-04_bwp_BU.pdf, p. 1, <http://www.amsab.be/bwpob/> (laatst geraadpleegd op 14/07/2014).
- 7 IISG, Archief SAI, 20/5/8, p. 6, Memorandum on the Spanish Conflict by the Officer of the National Council of Labour. Zie ook: C. DENUIT-SOMERHAUSEN, La Belgique au Comité de non-intervention en Espagne. In: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis (BTNG-RBHC)*, 18(1987)1-2, pp. 17, 27.

- 8 Institut Émile Vandervelde (IEV), Bureau van de BWP, 1937-1938, 05/02/1937, p. 87.
- 9 Amsab-ISG, Archief BWP, nr. 118, Vergadering van het Bureau van de Algemene Raad, 04/08/1936 [...].
- 10 Anne MORELLI, Les Italiens de Belgique face à la Guerre d'Espagne. In: *BTNG-RBHC*, (1987)1-2, pp. 194-195.
- 11 Amsab-ISG, Archief August De Block, nr. 211, 1/1, Delvigne aan De Block, 18/09/1936.
- 12 José GOTOVITCH, La Belgique et la Guerre civile espagnole: un état des questions. In: *BTNG-RBHC*, 14(1983)3-4, p. 508. Zie ook: M. VINCINEAU, La guerre civile espagnole, les exportations belges d'armes. In: *BTNG-RBHC*, 18(1987)1-2, pp. 81-123. Over de geheime campagne van de KPB, zie H. DANKAART & Rudi VAN DOORSLAER, De activiteiten van een kommunistische sabotageorganisatie in Antwerpen en Rotterdam. De organisatie Wollweber (1936-1939). In: *Opstellen over de Belgische arbeidersbeweging 1*, VMT-cahier 1, Gent, 1979, pp. 129-160; Rudi VAN DOORSLAER, De vervolging van de Belgische vrijwilligers in de Spaanse Burgeroorlog, 1936-1939. Omtrent de rol gespeeld door de BWP en de autonomie van de rechterlijke macht. In: *Bijdragen tot de Eigentijdse Geschiedenis*, (2005)15, pp. 125-146; Rudi VAN DOORSLAER, Anti-communist activism in Belgium, 1930-1944. In: *The Socialist Register*, (1984)21, pp. 114-129; Rudi VAN DOORSLAER & Etienne VERHOEYEN, L'Allemagne nazie, la police belge et l'anticommunisme en Belgique (1936-1944). Un aspect des relations belgo-allemandes. In: *BTNG-RBHC*, (1986)1-2, pp. 61-126.
- 13 IISG, Archief SAI, 2763a/118-127, John Price, Rapport de la délégation en Espagne du 10 au 21 septembre 1936.
- 14 IISG, Archief SAI, 479/19-24, Fonds de Solidarité International, Rapport de la Délégation en Espagne, du 10 au 21 septembre 1936, 25/09/1936.
- 15 IEV, Bureau du POB 1937-1938, 05/02/1937, p. 77.
- 16 Amsab-ISG, Archief BWP, nr. 118, Vergadering van het Bureau van de Algemene Raad, 22/06/1938, 1938-06-22_bwp_AR.pdf, p. 22, <http://www.amsab.be/bwpob/> (laatst geraadpleegd op 14/07/2014).
- 17 IISG, Archief SAI, 20/3/24, We have no yet done enough for Spain, *International Information*, 29/12/1936, pp. 500-501.
- 18 IISG, Archief SAI, 2770a, Adler aan Nenni, 17/12/1936.
- 19 IEV, Bureau du POB 1937-1938, 05/02/1937, p. 77-78.
- 20 IEV, Bureau du POB 1937-1938, 05/02/1937, p. 77.
- 21 Amsab-ISG, Archief BWP, nr. 118, Vergadering van het Bureau van de Algemene Raad, 18/02/1937, 1937-02-18_bwp_AR.pdf, p. 9, <http://www.amsab.be/bwpob/> (laatst geraadpleegd op 14/07/2014). Zie ook: IEV, Bureau du POB 1937-1938, 15/02/1937, p. 113.

- 22 IEV, Bureau du POB 1937-1938, 15/03/1937, p. 149.
- 23 IEV, Bureau du POB 1937-1938, 15/03/1937, p. 149.
- 24 Amsab-ISG, Archief BWP, nr. 118, Vergadering van het Bureau van de Algemene Raad, 06/01/1937, 1937-01-06_bwp_BU.pdf, p. 9, <http://www.amsab.be/bwpob/> (laatst geraadpleegd op 14/07/2014).
- 25 IISG, Archief SAI, 2763E/50, Vandervelde aan Adler, 13/02/1937.
- 26 IISG, Archief SAI, 2763E/6-8, Delvigne aan Adler, 04/02/1937; IISG, Archief SAI, 19/5/19, Adler aan de leden van het Bureau van de Socialistische Arbeidersinternationale, 11/02/1937.
- 27 IISG, Archief SAI, 2763E/47, Internationaal Solidariteitsfonds aan Lamonedá, 12/02/1937.
- 28 IISG, Archief SAI, 2763E/54-55, Schevenels aan Delvigne, 12/02/1937, p. 1.
- 29 IEV, Bureau du POB 1937-1938, 15/03/1937, pp. 113-114.
- 30 Amsab-ISG, Archief August De Block, nr. 211, 1/1, Delvigne aan De Block, 18/02/1937.
- 31 Amsab-ISG, Archief August De Block, nr. 211, 1/1, Delvigne aan De Block, 04/03/1937.
- 32 IISG, Archief SAI, 2763E/108-109, Delvigne aan Schevenels, Premier rapport.
- 33 *Le Populaire*, 01/05/1938, p. 6. Voor een uitgebreide beschrijving van het hospitaal, zie: J. J. TORRÓ MARTÍNEZ, El hospital militar internacional de Ontinyent. In: Albert GIRONA ALBUIXECH & José Miguel SANTACREU SOLER, *La Guerra Civil en la Comunidad Valenciana, vol. 10*, Valencia: Prensa Valenciana, 2007, pp. 106-115; J. J. TORRÓ MARTÍNEZ, L'Hospital Militar Internacional d'Ontinyent. In: *Alba: revista d'estudis comarcals de la Vall d'Albaida*, (2001-2002)16-17, pp. 160-173.
- 34 IISG, Archief SAI, 20/2/9, Ellen HØRUP, *Anglo-French Collaboration with Regard to Spain*, p. 7.
- 35 IISG, Archief SAI, 2763E/24-26, 09/09/1936.
- 36 Onder wie Albert Marteaux, Camille Huysmans et Louis de Brouckère. Zie: E. RAYET, Onteniente et la guerre d'Espagne. In: *Cahiers marxistes*, (1999)213, pp. 166-167. In verband met de Centrale Sanitaire Internationale, zie: B. SRUDER, *Un parti sous influence: le Parti communiste suisse, une section du Komintern*, Lausanne: L'Âge d'homme, 1994, p. 484; N. CONI, *Medicine and Warfare: Spain, 1936-1939*, New York: Routledge, 2008, pp. 133-135; M. REQUENA GALLEGÓ, R. M. SEPULVEDA LOSA, *La sanidad en las Brigadas Internacionales*, Madrid: Universidad Castilla La Mancha, 2006, pp. 161-195; G. CASAN, Benicassim, hospital de las Brigadas Internacionales (Etapas Dumont y Rittermann). In: *Levante*, 14/11/2004.
- 37 IISG, Archief SAI, 2763E/24-26, 09/09/1936. Zie ook: L. BROWN, The great betrayal? European Socialists and Humanitarian Relief during the Spanish Civil War. In: *Labour History Review*, 67(2002)1, p. 91.

- 38 IISG, Archief SAI, 2763G/47-55, Émile Vandervelde, *Au secours de l'Espagne* (klad).
- 39 E. RAYET, En attendant la faucille. In: *Cahiers marxistes*, (1999)213, p. 55.
- 40 E. RAYET, Onteniente [...], p. 16.
- 41 E. RAYET, Onteniente [...], p. 172.
- 42 IISG, Archief SAI, 2763G/41-42, Blume aan De Block.
- 43 IISG, Archief SAI, 2763E/4, Buset aan Adler, 03/02/1937.
- 44 IISG, Archief SAI, 2763E/4, Buset aan Adler, 03/02/1937.
- 45 IEV, Bureau du POB 1937-1938, p. 77-78, 05/02/1937.
- 46 *Le Populaire*, 05/01/1938, p. 6.
- 47 IISG, Archief SAI, 2763E/45, Bijeenkomst van het Internationaal Solidariteitsfonds, 09/02/1937.
- 48 IISG, Archief SAI, 2763E/62, Delvigne aan Schevenels, 18/02/1937.
- 49 Amsab-ISG, Archief August De Block, nr. 211, 1/1, Delvigne aan De Block, 18/02/1937.
- 50 IEV, Bureau du POB 1937-1938, 25/02/1937, p. 123.
- 51 IISG, Archief SAI, 2763E/99, Caballero aan de Brouckère, 22/02/1937.
- 52 Amsab-ISG, Archief BWP, nr. 118, Vergadering van het Bureau van de Algemene Raad, 02/03/1937, 1937-03-02_bwp_BU.1.pdf, p. 1, <http://www.amsab.be/bwpob/> (laatst geraadpleegd op 14/07/2014).
- 53 Amsab-ISG, Archief BWP, nr. 118, Vergadering van het Bureau van de Algemene Raad, 02/03/1937, 1937-03-02_bwp_BU.1.pdf, pp. 123-124, <http://www.amsab.be/bwpob/> (laatst geraadpleegd op 14/07/2014).
- 54 IISG, Archief SAI, 2763E/54-55, Schevenels aan Delvigne, 12/02/1937.
- 55 IISG, Archief SAI, 2763E/110-112, Schevenels aan Delvigne, 23/02/1937.
- 56 IISG, Archief SAI, 2763F/11, Delvigne aan Schevenels, 27/02/1937.
- 57 E. RAYET, Onteniente [...], p. 170.
- 58 IEV, Bureau du POB 1937-1938, 15/03/1937, p. 148.
- 59 Amsab-ISG, Archief August De Block, nr. 211, 1/1, Delvigne aan De Block, 04/03/1937.
- 60 J. J. TORRÓ MARTÍNEZ, El hospital militar [...], p. 114. Zie ook: IISG, Archief SAI, 2763i/14, Delvigne aan Adler, 06/06/1938.
- 61 IISG, Archief SAI, 2763G/47-55, Émile Vandervelde, Au secours de l'Espagne (klad), 1938.
- 62 E. RAYET, Onteniente [...], pp. 166, 173.
- 63 IISG, Archief SAI, 20/1, *International Information*, Adler, May Day demonstrations in favour of Spain, 28/04/1937.